

Іван Розпутенко,

доктор наук з державного управління,
професор, завідувач кафедри економічної політики НАДУ

Світлана Москаленко,

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри економічної політики НАДУ

Гуманітарний розвиток України в умовах цивілізаційного вибору

У статті розглянуто напрями діяльності держави щодо забезпечення гуманітарного розвитку на загальнонаціональному, регіональному та місцевому рівнях. Наголошується на необхідності ефективного міжнародного співробітництва та врахування національних інтересів України.

Ключові слова: гуманітарний розвиток, гуманітарна сфера, європейська інтеграція, державне управління.

The article deals with activities of the state to ensure humanitarian development at the national, regional and local levels. Attention is focused on the need for effective international cooperation, taking into account national interests of Ukraine.
Key words: humanitarian development, humanitarian sphere, European integration, public administration.

Постановка проблеми. Курс на європейську інтеграцію є природним наслідком здобуття Україною незалежності. Його витoki - в історії нашого народу та усвідомленні права жити в демократичній, економічно розвиненій, соціально орієнтованій країні. Його мета - створення шляхом масштабних внутрішніх перетворень умов для входження до спільноти європейських розвинутих країн. Сьогодні цей курс має стати домінантою внутрішньої та зовнішньої державної політики.

Процес інтеграції в ЄС тривалий та складний. Він вимагає концентрації зусиль. У такій ситуації головне для нас - активно продовжувати політику розпочатих системних реформ, постійно доводити реальними справами послідовність щодо обраного курсу, утвердження демократичних цінностей, принципів громадянського суспільства, свободи слова та верховенства права, соціально спрямованої ринкової економіки.

Світ на порозі ХХІ ст. переживає інтенсивний розвиток інтегративних процесів постіндустріального суспільства, яке потребує відповідної форми регіональної політичної та економічної організації. Сучасні демократичні тенденції вимагають від громадянина не лише політичної активності, а й усвідомлення власної ролі і значення в житті суспільства, а також дій відповідно до власних переконань і цінностей.

Виходячи зі свого європейського вибору Україна започатковує процес змін, поділяючи основні ідеї і принципи Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини та Європейської соціальної хартії, покладаючи в основу свого подальшого розвитку інтереси людини, її прагнення жити і творити в гармонії зі своїми цінностями, із суспільством і природою. Відтак актуалізуються питання гуманітарної політики, гуманітарного розвитку, форм і методів державного впливу на функціонування гуманітарної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широкий спектр проблем гуманітарної сфери останнім часом став предметом розгляду значної кількості публікацій як державно-управлінського спрямування, так і суміжних наукових галузей. Неоднозначним, щоправда, є питання їх якості та наукової цінності. Опрацьовуючи деякі з них, не можна не погодитись з думкою, висловленою свого часу Я.Дашкевичем про "культ некомпетентності, що глибоко пронизує наші гуманітарні науки" [1, с. 470].

Водночас слід зазначити, є низка змістовних, цікавих напрацювань. Так, сучасний стан розвитку гуманітарної сфери країн перехідного періоду досліджували В.Бульба та О.Степанко [2], гуманітарний розвиток України в контексті кризових явищ культури - Р.Ткачук [3], гуманітарну політику як фундамент реформ та мультиплікатор соціального капіталу Української Держави - С.Зубченко [4]. Аналіз концептуальних засад державної політики в гуманітарній сфері, у тому числі щодо культурного, освітнього, науково-технологічного та етнічного розвитку, упорядкування державно-церковних відносин знайшов своє висвітлення в навчальному посібнику "Управління соціальним і гуманітарним розвитком" [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявні досягнення науковців у дослідженні окресленої проблематики, все ж бракує системних праць щодо гуманітарного розвитку України в контексті зовнішніх та внутрішніх впливів. Адже "на очах покоління, яке звикло до статичності міжнародних правових постулатів, змінюється зміст і контекст використання низки ключових термінів: "непорушність державного суверенітету", "право націй на самовизначення аж до відокремлення та створення незалежної держави", "демократизація світового порядку", "моральна необхідність надання допомоги нерозвиненим країнам", "багатополярність/однополярність світу" і навіть "тероризм як головна загроза міжнародній

безпеці" ... Релятивізм теоретичного осмислення, а тим більше практичного застосування наведених вище термінів стає нормою глобальної гри держав, націй, транснаціональних економічних структур, світових мас-медіа і навіть окремих яскравих особистостей" [6, с. 61-62]. Тож актуальність дослідження особливостей гуманітарного розвитку України в умовах цивілізаційного вибору не потребує додаткових доказів.

З огляду на зазначене *метою статті* є визначення напрямів діяльності держави щодо забезпечення гуманітарного розвитку на загальнонаціональному, регіональному та місцевому рівнях в умовах цивілізаційного вибору.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в суспільстві активно обговорюються як шляхи, так і методи реалізації Програми економічних реформ України на 2010-2014 роки, що була розроблена Комітетом з економічних реформ при Президентові України.

Нас же, насамперед, цікавлять питання, що пов'язані з реалізацією гуманітарних очікувань українського суспільства за рахунок соціально-економічних зрушень у контексті європейського вибору.

В Україні залишаються важливими питання проектування нової якості соціальних послуг у стратегічно важливих сферах - освіті, охороні здоров'я, пенсійному забезпеченні, науково-технічному та інноваційному комплексах.

В основу наших пропозицій закладений перехід від принципу фінансування установ до фінансування потреб громадян України у вимірі освітніх, медичних або інших реально наданих їй послуг. Це означатиме не лише значне підвищення ефективності використання державних коштів, а передусім перехід на нову парадигму соціальної політики. На зміну соціальній політиці, орієнтованій на узагальнені суспільні потреби, приходять політика, сконцентрована на потребах людини - громадянина України.

Формування суспільства знань може стати наріжним каменем у створенні якісно нової суспільно-економічної формації у XXI ст., що зумовлено особливою роллю знання в сучасному цивілізаційному розвитку.

Конкурентні переваги країн усе менше визначаються багатством природних ресурсів чи дешевою робочою силою і все більше - технічними інноваціями та конкурентним застосуванням знань, що посідають перше місце серед факторів суспільного розвитку, сприяють досягненню взаємодоповнюючих цілей забезпечення стійкого економічного зростання, підвищення суспільного добробуту, стимулювання соціальної злагоди, розвитку людини. Суспільство знань визначає тип економіки, в якій знання відіграють вирішальну роль, а їх виробництво стає джерелом розвитку. Інтенсивний постіндустріальний розвиток українського суспільства і національної економіки як суспільства знань потребує створення необхідних інституційних передумов і актуалізації ресурсів для модернізації науково-технічної, інноваційної систем та розвитку інтелектуального потенціалу.

Синхронно мають відбуватись і реформи у сфері освіти. Йдеться не лише про якість підготовки фахівців і адекватність номенклатури спеціальностей реальному попиту, що склався на ринку праці. Головне - забезпечити випереджальне моделювання кадрових потреб економіки у три-п'ятирічній перспективі.

У нинішньому вигляді система освіти України (по суті ідеологічних вимог і політичних очікувань - "неукраїнська") готує кадри до вчорашньої або взагалі неіснуючої економіки та її суспільства загалом. Маємо врахувати, що заплановані в Україні економічні реформи мають спрямовуватися на структурну перебудову національної економіки в напрямі зростання у ВВП частки високотехнологічного, інформаційного секторів.

Отже, освітня система має бути готовою до цих змін, не лише транслюючи адекватний набір знань, а передусім забезпечуючи розвиток інтелектуального і творчого потенціалу кожної особистості. Тому серед актуальних напрямів освітньої реформи - впровадження інноваційних моделей навчання, орієнтованих на формування здібностей і компетенцій і, що вкрай актуально, створення макросистеми безперервної освіти. У сучасному суспільстві освіта стає складовою способу життя.

Програмою економічних реформ передбачене підвищення фінансової автономності навчальних закладів, для чого потрібно вносити зміни до Бюджетного кодексу України.

У підсумку реалізації освітніх реформ маємо прийняти нові Державні стандарти початкової, базової й повної середньої освіти, Національну рамку кваліфікацій. ВНЗ України нарешті повинні з'явитися у міжнародних рейтингах найкращих університетів.

Отже, основними засобами гуманітарного розвитку мали б стати бюджетно-податкове регулювання та залучення позабюджетних коштів. Фінансове забезпечення гуманітарного розвитку має здійснюватися за рахунок коштів підприємств, установ та організацій, Державного бюджету України, республіканського бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів та інших джерел. Фінансування запропонованих заходів за рахунок державного бюджету має здійснюватися з урахуванням реальних пріоритетів у гуманітарній, соціальній та економічній сферах.

Скажімо, функціонування фінансової системи має бути спрямоване на вирішення актуальних гуманітарних завдань, що стоять перед суспільством. Цим завданням підпорядковуються й організація фінансових відносин у суспільстві, і процеси руху та розміщення фінансових ресурсів та ціноутворення на них, і пропорції між їх централізацією та децентралізацією, і порядок формування, розподілу та перерозподілу доходів, і спрямованість витрат окремих суб'єктів підприємницької діяльності, громадян та держави, і структурне співвідношення між окремими сферами та ланками фінансової системи, і ха-

рактик взаємовідносин між ними, і пропорції між індивідуальним та суспільним споживанням. При цьому можлива практично безмежна чисельність варіантів організації фінансових відносин і фінансової діяльності, з яких необхідно вибрати саме той, що сьогодні найбільше підходить нашій країні. Вибір цих варіантів і становить основу фінансової політики, яку здійснює держава.

Як відомо, фінансова політика - комплекс дій і заходів, що здійснюються державою в межах наданих їй функцій та повноважень у сфері фінансової діяльності суб'єктів господарювання та фінансових інституцій, громадян і безпосередньо держави з метою вирішення нагальних завдань і досягнення поставлених цілей.

Фінансова політика відображає суб'єктивну сторону функціонування фінансів. Самі по собі фінанси і фінансова система є об'єктивними явищами. Вони існують незалежно від волі окремих суб'єктів фінансових відносин і загалом відображають об'єктивні закономірності розвитку, але механізм функціонування фінансів, організація фінансових відносин і рух грошових потоків, хоча і підпорядковані цим об'єктивним закономірностям, не спрацьовують самі по собі. Їх організують конкретні суб'єкти, які керуються багатьма чинниками політичного, економічного і гуманітарного характеру, поєднуючи при цьому як загальносуспільні, так і власні інтереси. Тому фінансова політика завжди є переплетінням широкої гами різноманітних інтересів окремих політичних партій і владних структур, центральних і місцевих органів влади та управління, різних верств населення тощо.

Безперечно, що розв'язання гострих гуманітарних проблем у руслі цивілізаційних вимог потребує консолідації як самої української нації, так і носіїв влади. А соціальний вибір залежить не лише "від рівня розвитку потреб суспільства" [7, с. 102], а й від розвитку самої людини.

Ми виходимо з того, що гуманітарний розвиток - це модель розвитку, орієнтована на максимальне розкриття потенціалу кожної людини і соціуму в цілому, створення гідних умов для реалізації всіх інтелектуальних, культурних, творчих можливостей людини і української нації.

Держава має забезпечувати гуманітарний розвиток через:

- дотримання гарантій безпеки української нації, людини і суспільства;
- розроблення та впровадження нормативно-правових актів щодо переходу на принципи сталого гуманітарного розвитку;
- опрацювання й реалізацію пріоритетних державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, екологічних програм, що визначають гуманітарні пріоритети;
- розміщення продуктивних сил у контексті ефективного розв'язання проблем гуманітарного розвитку;
- активізацію соціальної політики і забезпечення соціальних гарантій населенню;

- визначення основних напрямів і параметрів розвитку економіки, включаючи її структурну перебудову з урахуванням вимог всебічного гармонійного розвитку людини;

- розвиток державної системи моніторингу розвитку людини в Україні, запровадження моніторингу гуманітарного розвитку через встановлення відповідних індикаторів, інформація щодо яких щороку подається у Національній доповіді про стан гуманітарного розвитку в Україні;

- проведення адміністративно-територіальної реформи з метою створення умов для наближення місць надання основних соціальних послуг до громадян - насамперед мешканців сільських територій.

На регіональному рівні має бути передбачено розроблення проектів програм соціально-економічного розвитку територій, формування місцевих бюджетів з урахуванням пріоритетності цілей і завдань гуманітарного розвитку, реалізація комплексу заходів збалансованого розвитку регіонів, серед яких першочергове значення надається:

- підвищенню якості життя населення;
- проведенню структурних змін в економіці регіонів стосовно зростання частки обробної промисловості з орієнтацією на виготовлення наукоємної продукції машинобудування та зниження обсягів ресурсоспоживання;

- підвищенню рівня економічного розвитку регіонів за рахунок раціонального використання внутрішньорегіональних умов, ширшого залучення ресурсів місцевого значення, сприяння розвитку підприємницької діяльності, трансформації аграрного сектору економіки регіонів з урахуванням рівня їх екологічної адаптованості;

- реконструкції промислових комплексів на регіональному рівні з урахуванням господарської місткості локальних екосистем, у тому числі господарських комплексів Донбасу та Придніпров'я;

- розвитку рекреаційно-оздоровчих комплексів у Причорномор'ї, Карпатах та підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів регіонів;

- здійсненню заходів щодо нормалізації екологічного стану та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, визначення шляхів розвитку та використання господарського потенціалу радіоактивно забруднених територій;

- стимулюванню міжрегіональної інтеграції.

Гармонійне поєднання загальнодержавних і регіональних інтересів дасть змогу:

- забезпечити рівні можливості для всебічного гармонійного розвитку людини незалежно від місця проживання;

- врахувати особливості кожного регіону, своєрідність природно-ресурсних, географічних, історичних, економічних, соціальних та інших умов у контексті загальнодержавних інтересів;

- поліпшити конструктивність та ефективність реформ, надати їм соціально-екологічної спрямованості;
- визначити оптимальні обсяги та джерела покриття потреб регіонів у ресурсах багатоцільового призначення, зокрема тих, що стимулюють розвиток людини в інтересах людини та її власними силами;
- створити ефективні механізми для регулювання гуманітарного розвитку регіонів із наданням додаткових повноважень органам місцевого самоврядування в частині формування і використання коштів місцевих бюджетів, у тому числі на розв'язання проблем гармонійного розвитку людини.

На місцевому рівні необхідно забезпечити активну взаємодію органів місцевого самоврядування і громадськості з питань розроблення місцевих програм гуманітарного розвитку, оздоровлення середовища життєдіяльності, включаючи санітарне очищення, благоустрій тощо.

Головні зусилля мають бути спрямовані на забезпечення сталого гуманітарного розвитку населених пунктів, що передбачає:

- визначення ключової ролі та обов'язку територіальних громад у реалізації цілей гуманітарного розвитку;
- здійснення широкомасштабних заходів із соціально-економічного розвитку сільських населених пунктів з урахуванням вимог всебічного розвитку особистості;
- усунення диспропорцій у господарських структурах населених пунктів, насамперед великих міст із надмірною концентрацією промисловості, та стагнації багатьох малих міських населених пунктів;
- виконання заходів щодо збереження довкілля на заселених і незабудованих територіях, інших населених пунктах та приміських зонах, включаючи їх санітарне очищення, рекультивуацію земель, озеленення і благоустрій;
- зміну стратегії містобудування в напрямі будівництва екологічно комфортнішого житла, малоповерхових будинків садибного типу, розвитку малих і середніх населених пунктів, створення сприятливого життєвого середовища з необхідною інфраструктурою соціально-побутового, культурного та рекреаційного обслуговування населення.

Розглядаючи проблематику розвитку гуманітарної сфери в контексті цивілізаційного вибору, окремо слід спинитися на питанні позиціонування України на міжнародній арені. Основними напрямками міжнародної діяльності держави щодо гуманітарного розвитку є:

- міжнародне партнерство у розв'язанні проблем гуманітарного розвитку;
- виконання зобов'язань, що випливають із членства України в міжнародних організаціях та її участі в міжнародних договорах, пов'язаних із гармонійним розвитком людини;

- забезпечення максимального врахування інтересів держави в діяльності міжнародних організацій на основі визнаного статусу країни з ринковою економікою;
- стимулювання залучення в Україну інвестицій на розв'язання гуманітарних проблем;
- поглиблення прикордонної співпраці регіонів у сфері формування конкурентної комунікаційної, екологічної та транспортної інфраструктури, розширення технологічних інновацій, активізація міжнародного бізнесу шляхом реалізації спільних проектів, створення фінансово-промислових груп, спільних підприємств, технополісів, технопарків тощо;
- законодавче розширення прав органів місцевого самоврядування та виконавчої влади з питань співробітництва з прикордонними областями і регіонами сусідніх держав щодо розв'язання гуманітарних проблем, надання гарантій залученню інвестицій у реалізацію регіональних програм соціально-економічного розвитку;
- участь у розробленні та реалізації міжнародних науково-технічних програм мінімізації глобального, регіонального і транскордонного впливу на стан довкілля екологічно небезпечних видів діяльності, програм реабілітації та запобігання надзвичайним ситуаціям у регіонах із критичним станом довкілля, а також програм ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;
- розвиток високих технологій, методів дистанційного виявлення небезпечних ситуацій і явищ, поширення досвіду України з цих питань;
- адаптація міжнародного досвіду для розв'язання проблем гуманітарного розвитку.

Політика держави має ґрунтуватися на ідеї консолідації всіх українців, незалежно від місця проживання, походження і покоління з метою забезпечення загальнонаціональної консолідації на принципах зміцнення української національної ідентичності, об'єднання світового українства навколо ідеї національного відродження і гідного утвердження української нації в сучасному світі, посилення ролі закордонних українців у процесах євро- та євроатлантичної інтеграції України.

Державна політика має базуватися на безумовному визнанні та високій оцінці заслуг наших закордонних співвітчизників, сприяти налагодженню постійного зв'язку між українцями всього світу зі своєю історичною батьківщиною. В умовах бездержавності українська діаспора активно репрезентувала інтереси національної спільноти у світі, зберігала традиції української культури, мову, пам'ять про історичне минуле свого народу. Зусиллями еміграції створювались і нині діють інтелектуальні та українознавчі наукові осередки, бібліотеки, встановлювались пам'ятники героям та провідникам нації.

Цей досвід унікальний у світовій історії і дає право українцями вважати себе зрілою національною спільнотою, пишатися своєю волею до свободи і самоствердження. Сьогодні він має послугувати справі відновлення української ідентичності, засвідчити тяглість національної історії, сприяти утвердженню позитивного іміджу України у світі.

Висновки. Державне управління гуманітарним розвитком передбачає розроблення системи програмних і прогнозних документів: коротко-, середньо- та довгострокових прогнозів, основним компонентом яких будуть складові соціально-культурного, освітнього та наукового рівнів, а також короткострокових прогнозів і програм галузевого, регіонального та державного рівнів.

Забезпечення гуманітарного розвитку передбачає формування скоординованих дій у всіх сферах суспільного життя, адекватної переорієнтації соціальних, екологічних та економічних інститутів держави, посилення державного стимулювання зацікавленості громадян, юридичних осіб і соціальних груп у вирішенні завдань всебічного гармонійного розвитку людини.

Необхідно здійснити поступове реформування системи управління гуманітарним розвитком, обґрунтоване розмежування повноважень між центром та регіонами у зазначених сферах, розподіл конкретних функцій між органами управління.

Гуманітарний розвиток можливий за умови ефективного міжнародного співробітництва та врахування національних інтересів України.

Напрями подальших досліджень вбачаємо у поглибленні аналізу цивілізаційного вибору в єдності формально-логічної та змістової складових, поєднанні феномену якісних та кількісних критеріїв гуманітарного розвитку.

Список використаних джерел

1. *Дашкевич Я.* Куди показує компас? Про концепцію п'яти томної "Історії української культури" / Ярослав Дашкевич // "Учи неложними устами сказати правду" : історична есеїстика. - К. : Темпора, 2011. - С. 464-473.

2. *Бульба В.* Сучасний стан розвитку гуманітарної сфери країн перехідного періоду [Електронний ресурс] / Володимир Бульба, Олексій Степанко // Публічне управління: теорія та практика. - 2012. - № 3 (11). - Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2012-3/doc/1/02.pdf>

3. *Ткачук Р. Ф.* Гуманітарний розвиток України в контексті кризових явищ культури [Електронний ресурс] / Р. Ф. Ткачук // Державне управління: теорія та практика : електрон. наук. фах. вид. - 2012. - № 1. - Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej15/txts/12TRFKYK.pdf>

4. Гуманітарна політика як мультиплікатор соціального капіталу Української Держави : аналітична записка [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/900/>

5. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, Е. М. Лібанова та ін.] ; за заг. ред. В. П. Трощинського, В. А. Скуратівського : у 2 ч. - К. : НАДУ, 2010. - Ч. 2. - 244 с.

6. Смолянук В. Ф. Глобалізаційні і геополітичні пертурбації: значення для України / В. Ф. Смолянук // Людина і соціум в умовах глобальної кризи: погляд крізь призму суспільствознавства та богослов'я. - К. : Нац. акад. упр., 2010. - С. 61-68.

7. Чукут С. А. Генеза духовної культури (управлінський вимір) : монографія / С. А. Чукут. - К. : Вид-во УАДУ, 1999. - 256 с.

Василь Купрійчук,

кандидат наук з державного управління,

докторант кафедри соціальної

і гуманітарної політики НАДУ

Анжеліка Дербак,

кандидат філософських наук,

доцент Ужгородського національного університету

Державне управління охороною культурної спадщини в добу Української Держави (квітень-грудень 1918 року)

У статті розглянуто особливості державного управління охороною культурної спадщини в добу Гетьманату П.Скоропадського, виявлено позитивні і негативні чинники, що впливали на розвиток системи управління цією сферою на той час і на цій основі визначено пріоритетні напрями та завдання реалізації державної політики пам'яткоохоронної галузі в сучасній Україні.

Ключові слова: державне управління, збереження і охорона культурної спадщини, Українська Держава, Гетьманат, національне культурне надбання, пам'яткоохоронна галузь.

The article deals with the specifics of state management of cultural heritage in night Hetman Skoropadsky, found positive and negative factors that influenced the development of the management of the area at the time and on this basis identified priorities and objectives of the state policy in the field of pam'yatkoohoronnoyi modern Ukraine.

Key words: public administration, preservation and protection of cultural heritage, Ukrainian state, the Hetmanate, the national cultural heritage, pam'yatkoohoronna industry.

Постановка проблеми. Культурна спадщина є сукупністю всіх надбань та їхніх матеріальних носіїв суспільства, у яких акумулюється історичний досвід народу, його історична пам'ять. Ставлення до пам'яток є одним із